

Számok számolatlanul

A HELY, AZ ÉRTÉK ÉS A LÁTVÁNY AZ ÉLETBEN ÉS A TIPOGRÁFIÁBAN

Maczó Péter

A zenének hét betűje, az írásnak huszónhat hangja van.

JOSEPH JOUBERT

– Na és a betűk? – kérdezhetnénk a cím alapján, ám mottónk szerzője 18. századi francia moralista, így valószínűleg a betűknek és a szavaknak inkább barátja... Tudom is, innen hogyan folytassam tovább, hiszen néhány ezer éve (igen, a rómaiak) még a számokhoz is betűket használtak, amelyeket az iskolában ma is tanítanak, mi több, a keresztrejtvények egynégyzetes kérdéseinek sztenderd szereplői, habár a történelmi jelzések esetén (évszázadoknál), s még inkább az archaizálóknak szánt emléktáblák évszámai között egyre ritkábban fordulnak elő.

Betűtípus: Modern N° 20

I V X L C D M

EGY ÖT TÍZ ÖTVEN SZÁZ ÖTSZÁZ EZER

A számolás mindennapi szükségletünk, rutin, sőt technika: a különféle mérési stílusok és az adatok rögzítése messze megelőzte az írás kialakulását. Nemcsak birkákat számoltak (számvevő botra metszett rovásokkal), de földet, embereket és topológiai távolságokat is! Szóval megszületett a matematika, még jóval az írott szépirodalom előtt, amelynek előzménye a beszéd általi gondolatközlés hagyománya lehetett...

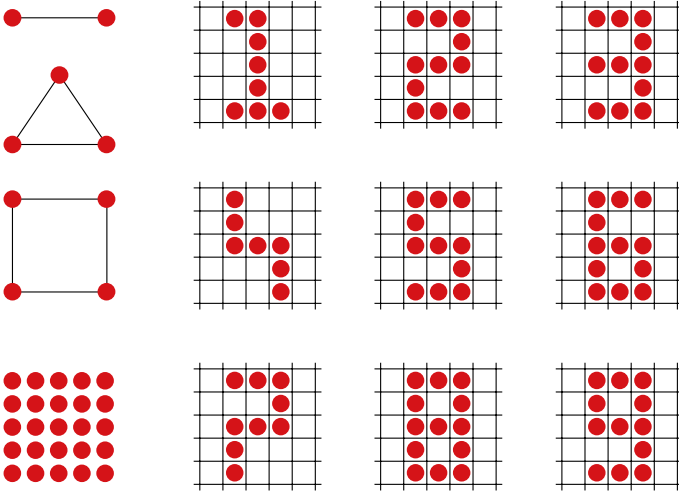

És itt hirtelen determináns értelmet nyernek a szavak – ismét! Mert a számok mint írásbeli karakterek ugyan más logikát sejtetnek, ám elnevezésük a beszélt nyelvekben gyökeredzik. Sokszor »áthallásos« alapon... Egy! – mondjuk, s nem a határozatlan névelőt értjük alatta (feltartván mutatóujjunkt is) – uno, one, ein, un... mennyire hasonló. A nyelvek nagy többségében 1–10 között a számok

elnevezése túlnyomóan egy-szótagú szó. Rövid, határozott és össze nem téveszthető... most ne vicceskedjünk a két és hét rovására, mert a számok egy más világ. Nem oly pongyola és megengedő, mint az írás 26 betűje (Joubert szerint), amit általános kultúrtörténelmi ismereteink alapján vagy száz másik betűvel – a latin magánhangzók jeleivel és más fonetikailag is értelmet adó karakterekkel –

kiegészíthetünk... hogy a szépséges ázsiai írásokat ne is engedjük be ide (migránsok és diverzánsok), csak feloldanak ezt a konok egységet. Halkan ugyan megjegyzem, hogy ez a mai számsor hindu-arab eredetű... Eddig az aktuális gondolatfutam, amely bár évszázadokat késett, ma is általános. A legkritikusabb (s néha kínosabb) pedig mind közül a zéró. A rendszer szempontjából döntő jelentőségű a nulla, amit indiai matematikusok alkottak időszámításunk szerint 500 körül. Egy indiai matematikus, Brahmagupta munkájában kapott szerepet, és olyan műveletekben szerepel, mint az osztás.

A számok története azonban csak előzmény, hiszen szándékunk szerint a számokkal mint írásjelekkel és a tipográfia különös szereplőivel sok szakmai és látványos dolog is összeköt. A nyomtatás és a betűtervezés szoros szimbiózisban fejlődött évszázadokon át. Napjaink általános »íráskultúrájának« a digitális szövegkomponálás az alapja – mindnyájunk számára. A betűk anatómiája, a karakte-

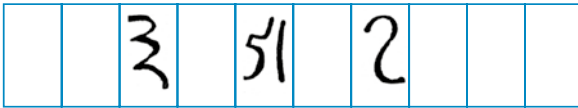

A számok karakterei közül az **1**: egy vonás, a **2**: két vízszintes átlós kötéssel és a **3**: három vonás kötve, jól értelmezhetőek ma is. Ami érdekes, talán a **4** jelzésének változása, amely láthatóan egy fél nyolcas... némely vésett táblán még fellelhető.

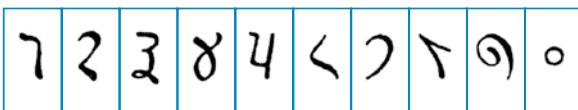
Az egymás mellé és alá sorolt pontokból kialakuló felületet régebben rászternek, ma inkább pixelpontnak nevezük. Méretük, sűrűségük a tónus kialakításában a szürke változó fokozatait mutatja, amelyek szerepét már a reprodukciós

technikából jól ismerjük. A számok pixeles változataival a digitális rendszer tervezésénél, és kiváltképpen a számok mint változó adatok alkalmazásánál találkozunk. Ami bizonyos, ezek nem vetekednek a reneszánsz formavilágával.

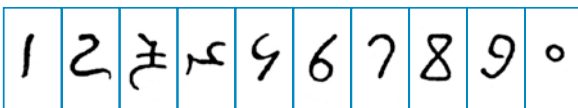
Az úgynevezett arab számok megjelenése

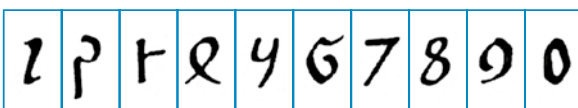
Az első, töredékes, korai indiai számjegyek

Gwalior (India, Pradesh állam) írás számai

Nyugat-arábiai, úgynevezett gobar hindu számjegyek

Közép-Európában használatos számsor mintája, 12. század

۱۲۳۴

۱۳۹۱

۱۲۲۶

۱۲۱۶۱۲

۰۱۴۷۰۰

۱۲۳۴۵۶

۱۴۸۴

Selley kalligráfiaja Albert Kapr: Deutsche Schriftkunst (1959) kötetéből

rek ismerete alapján egyértelmű, hogy minden hangnak jelként való alkalmazására a számítógép lehetőséget kínál.

A szöveges információk rögzítésének (konkrétan a mechanikus írógépek) voltak – és sajnos máig vannak – következményei. Olyan tévedések, vagy még inkább tudatos megoldások, amelyeket sajnos elég gyakran tapasztalunk.

Mintha megállt volna az idő (sajnos nem) és a digitális technika nem rendelkezne megfelelő karakterekkel.

Ne is kerülgessük: az **I** (verzál) az **l** (kurrens) és az **1** mint szám szinte azonosan néz ki. Annyira így van ez, hogy az írógépnél az **l** betű volt »hivatalosan« az egyes. A másik az **O** (verzál) és a **0** (szám) karaktere, ahol az írógép az előbbit kínálta nullának... Pedig a betűk és a számok között lényegi eltérés van! Ezt tapasztalhatjuk akkor is, ha nem vagyunk nagyon anyagiasak.

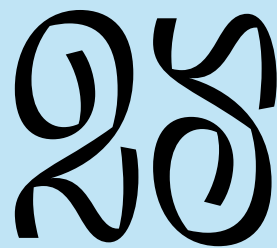
Persze értjük, és megtanultuk (helyükön) kezelni a dolgokat. De professzionális szövegszerkesztésnél ez már malőr.

A számok vonalvezetése igen különböző: a nulla és az egyes mellett a hatos és a nyolcas az a két szám, amelyek egyetlen lendülettel leírhatók, ám ezek is önálló karakterek, nem kapcsolhatók egymáshoz. Más irányból kezdjük a hetest és a kilencet, a kilences rajzolása-kor még irányváltásra is kényeszerülünk. Persze a fentiek csak a kézírásra vonatkoznak.

Grafikailag kipróbálhatjuk a kettes és az ötös szám forgatását, ám – egy »normális« betűtípus esetén ezek nem egybe-vágóak. A négyest bizonyos esetekben (az előző oldal történeti bemutatói jól jelzik) fél nyolccsal ábrázolták...

Bár a számok (különösen a nyomdai betűhasználat kialakulásával) a betűtípus arcát öltötték fel, különállóságuk igazolt. Mindegyik saját karakter, anatómiailag is jól megkülönböztethető tulajdonságokkal. De nem véletlenül! A szöveget szóképekkel olvassuk, folyamatosan, a számokat egyenként értelmezzük. Betűtívesztés olvasás közben előfordulhat, de ha a számokat vétjük el, annak súlyosabb következményei lehetnek!

Hamiskás manőverek a 2 és 5 elforgatásával – a Grima font esetén a két kettes megtévesztően sikeres. Na de számokkal az ember nem tréfálkozhat (vagy mégis?)...

Il1

Baskerville

ih

Bayer Sans

Il1

Bembo

lll

Capital Gothic

Il1

Caxton

lll

Citizen

lll

Didot

ll1

Eurostile

ll1

Franklin Gothic

ll1

Frutiger

Il1

Garamond

lll

Gill

Il1

Goudy Old Style

ll1

Helvetica

Il1

Info

lll

Industria

Il1

Janson

lll

Lubalin Graph

ll1

Lucida Sans

Il1

Margaret

Oo

Meta

OO

Minion Pro

OO

Modern No. 20

OO

Myriad Pro

OO

News Gothic

OO

OCR B

OO

Palatino

Oo

Prokyon

OO

Radikal

OO

Rotis Semiserif

OO

Salvatore

Oo

Scala Sans

OO

Schneider

OO

Stone Sans

OO

Times New Roman

OO

Troppauer

OO

Trump Medieval

oo

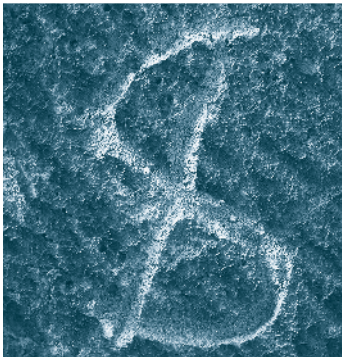
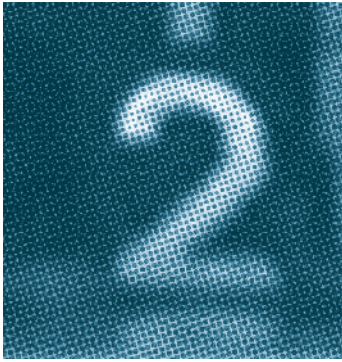
Variex

OO

Verdana

OO

Zapf Humanist

Ferd^e Mühlens
Jahrbuch No. 471
in Köln am Rhein

No. 4711.

4711 A francia megszállás idején, 1796-ban Kölnben Daurier tábornok elrendelte a házak folyamatos sorszámozását. A glockengassei ház így a 4711-es számot kapta.

Ferdinand Mühlens ezt a mágikus számot használta fel Eau de Cologne termékének nevéként. Mint márka ma is igen elismert.

GÉP U.
17
V. UH.

1857

H. R. SZ.
41857/2
SALAMON-U.
10

← 100-112
114-122/a →
153-149 →

XIKELENHEGYI ÚT
12-14
MÜTEREMHÁZ

Mindennapi életünkben a számok szerepe sokszor nem a mennyiség, a mérték, hanem a hely definiálása – azon túl a térbeli tájékoztatás. A részletes földmérés, telek, terület és lakosságszám meghatározása a 18. században sokszor váltott ki ellenállást Európában. Nem csak statisztikai vagy népszámlálási célból volt fontos, ennek alapján a sorkötelezettség is a nyilvántartási adatok részét képezhette.

A városképi feliratok, házzszámok jelzései sokszor komoly tervezés eredményei, design infografikai megjelenésük funkcionális és esztétikus egyszerre.

Házzszámok különféle stílusú és kikészítésű felületeken, festett, vésett, kovácsolt, digitálisan vagy térbe álló objektumként...

Kerámia számok (részlet) ahol a tipográfia számos hibát vétett. Legkirívóbb a nulla, amely láthatóan eltér a karakterek egységesnek szánt szélességétől. A kötőjeleket pedig mindenhol illetet volna gondolatjelre cserélni!

3,14... 1 5 9 2 6 5 3 5 8 9 7 9 3 2 3 8 4 6 2 6 4 3 3 8 3 2 7 9 5 0 2 8 8 4 1 9 7
 1 6 9 3 9 9 3 7 5 1 0 5 8 2 0 9 7 4 9 4 4 5 9 2 3 0 7 8 1 6 4 0 6 2 8 6 2 0 8 9 9
 8 6 2 8 0 3 4 8 2 5 3 4 2 1 1 7 0 6 7 9 8 2 1 4 8 0 8 6 5 1 3 2 8 2 3 0 6 6 4 7 0
 9 3 8 4 4 6 0 9 5 5 0 5 8 2 2 3 1 7 2 5 3 5 9 4 0 8 1 2 8 4 8 1 1 1 7 4 5 0 2 8 4
 1 0 2 7 0 1 9 3 8 5 2 1 1 0 5 5 5 9 6 4 4 6 2 2 9 4 8 9 5 4 9 3 0 3 8 1 9 6 4 4 2
 8 8 1 0 9 7 5 6 6 5 9 3 3 4 4 6 1 2 8 4 7 5 6 4 8 2 3 3 7 **ÉS ÍGY TOVÁBB**

Nos, a tipográfiában – és ma már minden számítógépen komponált szöveg az – egyértelműnek kell lennünk. Ez a helyesírásra is vonatkozik, hiszen a nyomtatott szöveg hitelét kérdőjelezzük meg a pongyolán kreált, figyelmetlen elütésekkel tarkított printekkel. Azért ezt a kifejezést írom ide, mert a házilagos nyomtatón készült szövegek minden ellenőrzés nélkül kerülnek az olvasók elé. Nemcsak a készítőre vet tehát rossz fényt, de akinek szánják, azt sem tisztelik... Betűtípusaink többsége a reneszánsz idők igényes számkaraktereit követi. Az elmúlt évszázad divatos racionalitása viszont – sok helyen – a verzál magasságú, sőt azonosan (leginkább félkvirt szélességre) tervezett számjeleket vezette be.

Előnyeivel szemben – tömbös, oszlopos rend kialakítása, statisztikai és matematikai összegzésre alkalmas, a tízes számrendszert kiszolgáló tördelése – aligha tekinthető egyenértékűnek a kurrens, ugrálós számok alkalmazása, amely azonban a szépirodalmi szöveget vonzóvá és esztétikailag is szépé teszi.

A π a kör területének és átmérőjének hányadosa. Irracionális szám, tizedestörtalakja végtelen és nem ismétlődik periodikusan. A szám sorozata a szokásos hármastagolás nélkül kiolvashatatlan... Az úgynevezett »hétpálcikás« szám digitális órák, mérőműszerek kedvelt típusa, a diszkontáruházak polcain is feltűnik. Praktikusságán kívül kevés esztétikai értékkel bír.

Paul Renner geometrikus groteszk betűtípusa a »Futura« kiválóan alkalmas arra, hogy bemutassuk, a számok is igénylik az egalizálást. Az eredeti félkvirt értékre tervezett karakterek ritmusán igazítani kell.

311-8817, 573-1361,
 ↑↑↑ ↑ ↑ ↑↑ ↑↑
 789-6098, 651-6748.
 ↑ ↑↑ ↑
 311-8817, 573-1361,
 789-6098, 651-6748.

Ha már számok: utólagos/előzetes – képekben. A Magyar Grafika által karácsonyi ajándékká vált tavalyi naptárból néhány oldal... amely alapján már készülöben van a jövő

esztendőre szánt változat. Azonos formátum: minden nap egy lap, amelyek közül sok esetében tervező-grafikusok, tipográfusok adják a számokat – közös örömünkre.

Szám minden, eszmélésünk kezdete óta. Egyszer volt... – az első mesebeli katarzisokon át (három kívánság, hétfejű sárkány) jutunk a kétismeretlenes egyenletekig. Végtelen vágyakozások után megismerjük az Egyetlent. Prímsszám ez is. Identitásunkat kódolt nyilván-tartásokba írják, kéretlenül. Többnyire elfelejtjük a telefonszámokat, materiális dolgainkban egyre tanácstalanabbak leszünk. Bankszámlát nyitunk, a pénz immár virtuális eszköz. Egyenlők vagyunk? Egy darabig, és utána még inkább, így tartunk az origóhoz...

